

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

В. Ф. Савченко*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЧАСТИНИ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ НА КОРОТКОСТРОКОВИЙ ПЕРІОД

Економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та регіонів як складових частин загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави визначається Законом України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України"¹ від 23 березня 2000 року.

Відповідно до Закону, в Автономній Республіці Крим, областях, районах та містах України розробляються програми економічного і соціального розвитку на короткостроковий період (на поточний рік). Але процес виконання програм іноді стикається з певними труднощами. Не завжди заплановані показники є достатньо обґрунтованими, існують проблеми з визначенням пріоритетів та вибором шляхів ефективного подолання перешкод.

Програмне управління регіональною економікою, аспекти складання програмних документів регіону широко висвітлені в роботах таких українських вчених, як В. Бесєдін, Б. Панасюк, І. Сало, А. Єпіфанов та ін². В їх дослідженнях достатньо уваги надається питанням організаційного забезпечення складання річних програм. Але, як показують дослідження, проведені автором, складання річних програм соціально-економічного розвитку регіону на практиці стикається з багатьма труднощами. Особливо це пов'язане з економічною складовою програми.

Метою статті є вдосконалення методичних аспектів складання економічного розділу програми соціально-економічного розвитку регіону.

© Савченко В. Ф., 2006

* доцент кафедри економічної теорії Чернігівського державного інституту економіки і управління, кандидат економічних наук, доцент

¹ ВВР. — 2000. — № 25. — Ст. 195-207.

² Методичні рекомендації з розробки програми соціально-економічного розвитку регіону / За ред. В. Ф. Бесєдіна. — К.: НДЕІ Мінекономіки, 1997. — 157 с.; Панасюк Б. Планирование: становление и развитие. — К.: Наукова думка, 1990. — 164 с.; Єпіфанов А. О., Сало І. В. Регіональна економіка. — К.: Наукова думка, 2000. — 339 с.

Розділ “Економічний розвиток” річної програми соціально-економічного розвитку регіону повинен містити заходи, направлені на:

- нарощування обсягів промислового і сільськогосподарського виробництва;
- поліпшення територіальних пропорцій та забезпечення прогресивних структурних змін економіки районів;
- децентралізацію процесів управління соціально-економічним розвитком, підвищення ефективності роботи районних державних адміністрацій і місцевих рад народних депутатів при здійсненні економічних перетворень;
- раціональне використання трудового, сировинного і науково-технічного потенціалу;
- підтримання внутрішньорегіональної збалансованості економічного розвитку, поліпшення соціально-демографічної ситуації;
- органічну єдність розвитку продуктивних сил регіону та завдань соціально-економічного розвитку країни;
- досягнення економічного ефекту за рахунок територіального поділу праці, розвитку міжрегіональних і зовнішньоекономічних відносин;
- розвиток сфери послуг.

У цьому розділі надається інформація про заходи, що вживаються місцевими органами влади і самоврядування для реалізації програм та постанов Кабінету Міністрів України щодо активізації економічної діяльності на території регіону, насамперед у промисловості, сільському господарстві, будівництві.

Основні цілі економічної складової Програми повинні розроблятися з врахуванням реальних можливостей території щодо ефективного розвитку і раціонального розміщення продуктивних сил, рівності умов господарювання всіх форм власності, економічної самостійності та відповідальності суб'єктів господарювання.

Система економічної складової Програми надається на рис. 1.

Рис. 1. Система економічної складової Програми

В умовах соціально-економічної та фінансово-інвестиційної нестабільності і відходу від традиційних методів розрахунку програмних показників важливе значення при розробці річних програм надається:

- проведенню аналізу економічного та соціального розвитку території за останні 2-3 роки і поточний рік;
- визначенню основних напрямків структурної перебудови економіки регіону і можливих шляхів прискорення ринкових перетворень у найбільш перспективних галузях промисловості, сільського господарства та ринкових складових невиробничої сфери;

- формуванню цільових установок та якісних змін в економічній сфері регіону;
- розробці нових організаційно-економічних і методичних підходів до формування прогностичних показників розвитку окремих галузей.

Диференційована система соціально-економічних нормативів та норм повинна розглядатись як відправний елемент при формуванні програми розвитку галузей та регулюючий інструмент при розробці програм державних інвестицій на конкретні складові народногосподарського комплексу. Разом із тим вони можуть використовуватись і як умовно-вартісні параметри для визначення основних джерел матеріально-фінансового забезпечення для найбільш вразливих верств населення.

Розрахунок кількісних показників соціально-економічної сфери регіону, на думку автора, повинен здійснюватися на основі аналізу різнобічних факторів, до яких слід віднести:

- соціально-демографічні, природнокліматичні, науково-технічні та інші особливості території;
- рівень розвитку матеріальної бази на початок розрахункового періоду;
- потенційні можливості інвесторів у реалізації основних програмних завдань.

Складовими розділу “Економічний розвиток” річної програми соціально-економічного розвитку є:

1. Промисловість.
2. Сільське господарство.
3. Будівництво.
4. Житлово-комунальне господарство.
5. Транспорт і зв'язок.

Промисловості і сільському господарству належить вирішальна роль у створенні матеріально-технічної бази економіки, здійсненні науково-технічного прогресу, підвищенні продуктивності суспільної праці, розвитку всіх галузей матеріального виробництва і невиробничої сфери.

Основна роль промислового і сільськогосподарського виробництва в процесі розширеного відтворення визначає центральне місце їх розвитку у програмі економічного та соціального розвитку регіону.

Метою планування промисловості на рівні області є забезпечення збалансованого пропорційного розвитку галузей з урахуванням їх пріоритетності для вирішення соціальних проблем регіону, забезпечення зайнятості трудових ресурсів, ефективного використання місцевих природних ресурсів, задоволення потреб населення в продовольчих і непродовольчих товарах.

Слід мати на увазі, що промисловість окремого регіону не виготовляє в повних чи навіть переважних обсягах обладнання та товари, які використовуються для життєзабезпечення його економіки. Тому при плануванні необхідно враховувати загальнодержавний розподіл праці і коопераційні міжрегіональні зв'язки.

Основою для пропозицій щодо розвитку промисловості є статистична звітність і показники планів підприємств, незалежно від форм власності та підпорядкування, аналітичні розробки обласних органів, матеріали разових обстежень, дані про чисельність працівників і зайнятість населення регіону тощо.

Перед розробкою слід проводити аналіз стану промисловості, її збалансованості та пропорційності, соціальної інфраструктури населених пунктів і регіону в цілому.

Обсяги виробництва продукції промисловості повинні узгоджуватись з ресурсним потенціалом регіону (сировинним, водним, трудовим), потребами у відповідних видах продукції та можливостями і економічною доцільністю їх ввезення і вивезення, станом виробничої інфраструктури, необхідністю збереження навколишнього природного середовища та зрушеннями в структурі вироблюваної продукції, пов'язаними з перебудовою галузей і конверсією оборонних підприємств.

При плануванні промисловості велике значення має узгодження динаміки чисельності працюючих з кількістю робочих місць, яке повинно забезпечити повну зайнятість та запобігання

росту безробіття за умов технічного переозброєння і структурної перебудови галузей. У програмі необхідно врахувати можливості підприємств по створенню нових робочих місць, а також міграційні та демографічні процеси в регіоні та зміни в галузевій структурі зайнятості, в першу чергу, пов'язані з інтенсивним відтоком зайнятих до невиробничої сфери.

Аналіз даних про можливі обсяги прибутків підприємств промисловості в періоді, на який складається програма, показує рівень ефективності господарювання, що дозволить аргументовано визначати регіональну політику.

У планових показниках виробництва продукції повинно передбачатися забезпечення найбільш повного (бажано в повних обсягах) задоволення потреб підприємств у засобах виробництва і сировині та населення — в товарах широкого вжитку, збільшення нових видів виробів, покращення якості продукції, розширення асортименту. Ці показники мають ґрунтуватися на всебічному вивченні підприємствами регіону ринку попиту на свої вироби.

До програми соціального і економічного розвитку економіки регіону вносяться наміри підприємств тільки з найважливіших видів засобів виробництва та товарів широкого вжитку, номенклатура яких збігається з класифікацією загальнодержавної програми соціального і економічного розвитку.

До номенклатури продукції розділу “Економічний розвиток” Програми автор пропонує включити:

- продукцію, виробництво якої визначає головні напрямки, темпи і пропорції розвитку економіки України в цілому;
- найважливіші види товарів широкого вжитку, які визначають рівень життя населення (об'єднання, акціонерні товариства, підприємства визначають у своїх річних планах завдання щодо товарів повсякденного попиту і тривалого використання, включаючи товари для дітей, виробництва продукції у натуральному вираженні та в груповому асортименті);
- продукцію, виробництво і використання якої прискорює науково-технічний прогрес та забезпечує значну економію суспільної праці;
- нові види продукції, освоєння виробництва яких у плановому періоді має важливе народногосподарське значення;
- комплекти обладнання, лінії, агрегати, системи машин, що забезпечують повну механізацію і автоматизацію найважливіших технологічних процесів;
- продукцію, виробництво якої передбачається комплексними державними програмами;
- вироби, що мають велике значення для розвитку зовнішньої торгівлі;
- продукцію, вироблену в порядку виробничого кооперування з іншими регіонами.

Формування номенклатури розділу “Економічний розвиток” здійснюється за пропозиціями підприємств-суб'єктів економічної діяльності регіону.

Завдання щодо виробництва встановлюються в одиницях виміру, які відображають обсяги продукції з урахуванням її ефективності, якості та інших споживчих властивостей, сприяють економічному використанню матеріальних і трудових ресурсів, забезпечують найкраще задоволення потреб регіону та відповідають вимогам державних стандартів. З метою більш повного відображення споживчих властивостей і техніко-економічних характеристик виробів щодо окремих видів продукції автор пропонує застосовувати дві одиниці вимірювання (натуральні та грошові), а за необхідності — умовно-натуральні показники, що враховують склад корисної речовини, трудомісткість, складність виготовлення виробів і та ін.

Метою планування економічного розвитку агропромислового комплексу регіону є задоволення потреб населення в продуктах харчування та інших товарах із сільськогосподарської сировини, забезпечення потреб промисловості, вирішення соціальних проблем сільського населення в умовах становлення ринкових відносин, багатоукладності економіки, зростання ролі місцевого самоврядування.

Пропозиції щодо вдосконалення сільськогосподарського виробництва в регіоні слід надавати на основі аналізу розвитку його складових, виробничої і соціальної інфраструктури, ефективності використання наявних ресурсів, структурних зрушень, ходу впровадження прогресивних технологій та ефективності функціонування різних форм господарювання.

При визначенні обсягів капітальних вкладень у розвиток АПК регіону аналізуються і узагальнюються пропозиції підприємств АПК, управлінь та організацій, районних виконавчих органів. Враховується забезпеченість фінансовими і матеріальними ресурсами, будівельними матеріалами, обсяги державної фінансової підтримки на визначених пріоритетах, залучення інвестицій на реалізацію конкретних проектів.

При обґрунтуванні обсягів виробництва основних видів продукції сільського господарства слід враховувати можливість забезпечення матеріально-технічними ресурсами, інвестування галузі, вдосконалення виробничо-економічних відносин, наслідки здійснення заходів щодо державної підтримки підприємств, реформування аграрного сектору, вплив фінансово-кредитної, податкової та цінової політики. Крім цього, враховуються фактори, які відображають особливості окремих галузей сільського господарства.

При визначенні обсягів виробництва продукції рослинництва треба звернути увагу на розміри посівних площ та урожайність сільськогосподарських культур, на рівень якої впливають стан і родючість ґрунтів, забезпеченість органічними та мінеральними добривами, засобами захисту рослин, технікою, паливно-мастильними матеріалами, використання прогресивних технологій, застосування високоврожайних сортів, ефективних напрямків меліорації тощо. Необхідно також оцінити можливості покращення структури ґрунту, проведення протиерозійних заходів, розширення вапнування та гіпсування, нарощування робіт по селекції і насінництву.

Обсяги виробництва тваринницької продукції визначаються залежно від кількості та рівня продуктивності худоби і птиці, застосування прогресивних технологій утримання і лікування від хвороб, здобутків селекції і племінної справи. При цьому слід врахувати також досягнутий рівень продуктивності за попередні роки.

Обсяги виробництва продукції сільського господарства обґрунтовуються за всіма категоріями господарств та в розрізі секторів: сільськогосподарські підприємства всіх форм власності, фермерські господарства та господарства населення.

Розрахунки показників будівництва повинні базуватися на основних напрямках удосконалення механізму ринкових відносин у будівельному комплексі, розвитку будівельних організацій різних форм власності, впровадження сучасних технологій. При цьому слід враховувати наступні фактори:

- скорочення частки централізованих капітальних вкладень;
- недостатність у підприємств власних інвестиційних коштів;
- висока відсоткова ставка кредитів;
- проведення приватизації в неефективних формах із порушенням технологічного циклу будівельних робіт;
- відсутність потужностей із виробництва і ремонту будівельної техніки, засобів малої механізації та інструменту;
- зростання вартості будівництва під впливом значних інфляційних процесів;
- втрати робочого часу через відсутність фронту робіт.

Планування розвитку житлово-комунального господарства регіону складається з двох окремих розділів: житлове господарство і комунальне господарство, в яких розробляються заходи щодо подальшого розвитку цих галузей та визначаються показники розвитку.

Основним критерієм, що характеризує розвиток галузі житлового господарства, є рівень забезпечення житловою площею, а також підвищення рівня благоустрою житлового фонду інженерним устаткуванням та іншими ознаками благоустрою житла, що підвищує його комфортність.

Основним показником, який характеризує стан галузі, вважається середній рівень забезпечення одного мешканця загальною житловою площею. Розрахунки проводять окремо для сільського і міського населення, а також додатково — за формами власності на житло. Для розрахунку перспективної величини житлового фонду враховуються нормативи забезпеченості житловою площею.

Мета функціонування галузі комунального господарства — досягнення нормативного рівня та покращення якості обслуговування населення всіма видами комунальних послуг. Розвиток комунального господарства як галузі, що функціонує на окремій території і задовольняє колективні потреби населення (незалежно від форм власності), має свої особливості, пов'язані з неоднорідністю внутрішньогалузевого складу, відсутністю єдиного органу управління і системи планування. Показники виробництва комунального господарства регіону розробляються за основними напрямками: водопостачання, каналізація, тепло- і газопостачання.

Обсяги введення в дію потужностей комунального господарства встановлюються з урахуванням фактичного і нормативного рівнів послуг, які надаються населенню, комунально-побутовим та промисловим підприємствам. Ці розрахунки виконуються на основі даних житлово-комунальної статистики, що розробляються в розрізі області, міст, адміністративних районів, селищ, а також на основі розробок підприємств та управлінь комунального господарства. Для обґрунтування рівня задоволення планових потреб використовуються нормативи споживання комунальних послуг у розрахунку на одного мешканця. Планування випуску продукції комунальних підприємств, а також потреб у введенні в дію потужностей здійснюються в натуральному вираженні і відповідно до нормативів, встановлених на плановий період. Розрахунки нарощування потужностей об'єктів комунального господарства повинні вестись таким чином, щоб наближати платні комунальні послуги до нормативного рівня.

При плануванні розвитку транспорту і зв'язку слід орієнтуватись на рівень, при якому досягається найбільш повне і якісне задоволення потреб господарського комплексу та населення області в перевезенні вантажів і пасажирів, одержанні та передачі різноманітної інформації за допомогою засобів зв'язку.

Структура підрозділу повинна об'єднувати два відносно окремих напрямки планування розвитку транспорту і зв'язку. До числа показників роботи цих галузей повинні бути включені ті, які найбільшою мірою характеризують стан та перспективи вдосконалення транспорту і зв'язку на регіональному рівні. Деякі з показників автор пропонує конкретизувати. Зокрема, показники обсягу капітальних вкладень на розвиток транспортної мережі, введення в дію автомобільних шляхів загального користування з твердим покриттям пропонується показувати як з врахуванням обсягів всіх джерел фінансування, так і окремо за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, позабюджетних коштів.

Темпи розвитку телефонізації області необхідно розраховувати, виходячи з потреб у телефонним зв'язку підприємств, установ, організацій та населення, а також наявних фінансових і матеріальних ресурсів. При цьому ємність телефонних станцій оцінюється не тільки в цілому по області, але окремо по містах, селищах міського типу, сільських населених пунктах.

Ступінь економічного розвитку господарського комплексу області, всієї його інфраструктури є визначальною для нормального функціонування і життєдіяльності всього регіону. Тому розробці даного розділу Програми повинна бути приділена особлива увага. Подальших досліджень потребує економічне обґрунтування виконання запланованих показників та їх ефективності.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою економічної теорії
Чернігівського державного інституту економіки і управління
(протокол № 6 від 29 червня 2006 року)*